

RJEŠENJE O NASLJEĐIVANJU – DOKAZ ZA PREKID I PREUZIMANJE POSTUPKA

Stručni rad

UDK 347.65

347.937

347.952

Primljeno: 7. veljače 2024.

Marijan Šakota*

Prekid parničnog i ovršnog postupka zbog smrti stranke dovodi do promjene legitimacije za vođenje i nastavak postupka. Takva promjena aktivne ili pasivne legitimacije dolazi kada su predmet postupka prenosiva prava ili obveze. U tim slučajevima potrebno je dokazati da su ispunjene zakonske pretpostavke za prekid postupka. Formalnopravni način dokazivanja tih činjenica jest pravomoćno rješenje o nasljeđivanju, koje se donosi u ostavinskom postupku. Na temelju takva rješenja utvrđuje se tko je zbog smrti stranke stekao nasljedno pravo i što ulazi u sastav ostavine te koja su prava stekle druge osobe. U ovršnom postupku takav način utvrđivanja tih činjenica važan je zbog primjene načela strogog formalnog legaliteta jer se ovrha može odrediti samo u korist osobe, ili u odnosu na osobu, koja je u ovršnoj ispravi označena kao ovrhovoditelj ili ovršenik.

Ključne riječi: ovrha, prekid postupka, rješenje o nasljeđivanju, načelo formalnog legaliteta

1. UVOD

Smrt stranke dovodi do prekida postupka jer se postupak ne može nastaviti zbog prestanka pravne osobnosti umrle osobe. Prestankom pravne osobnosti umrla osoba više ne može biti nositeljica prava i obveza. Svojevrsni nastavak pravne osobnosti ostvaruje se nasljeđivanjem, odnosno stjecanjem nasljednog prava. Kada se prekinuti postupci nastavljaju, mora postojati pravna osnova na temelju koje nasljednici preuzimaju prava i obveze, određeni oblik legitimacije za vođenje postupka i općenito za sudjelovanje u pravnom prometu, dokaz o tome da su pravni sljednici preminule osobe. To je potrebno kako bi stekli legitimaciju za sudjelovanje u postupku, položaj stranke kada su predmet postupka prenosiva prava i obveze. Potrebno je i u slučaju kada stupaju u ovršni postupak kao ovršenici odnosno dužnici umjesto prvobitnog ovršenika. U tom slučaju trebale bi se ispuniti sve opće pretpostavke za stjecanje pravnog položaja stranke koje su vezane za pravnu i stranačku sposobnost. Kada se govori o nasljednicima kao strankama u postupcima koji se nastavljaju, trebao bi biti ispunjen još jedan uvjet, a to je da su pravomoćnim rješenjem o nasljeđivanju proglašeni nasljednicima i da je utvrđeno koji im dio ostavine pripada. To je nužno kako bi se mogla utvrditi vrijednost imovine koju su naslijedili, što je osnovna pretpostavka za utvrđivanje njihove odgovornosti za dugove ostavitelja. Rješenje o nasljeđivanju predstavljalo bi dokaz o njihovu pravnom položaju,

* Marijan Šakota, viši sudski savjetnik na Općinskom sudu u Osijeku

osnovu za stjecanje postupovnog položaja stranke i legitimaciju u pravnom prometu. Ovdje se u prvom redu misli na postupke o prenosivim pravima, dakle subjektivnim pravima ostavitelja, koja i nakon njegove smrti prelaze na nasljednike.

Odredbe Zakona o nasljeđivanju u tom slučaju postavljaju određena ograničenja kako u pogledu imovine na kojoj se provodi ovrha tako i u pogledu odgovornosti za naslijeđene dugove, a položaj nasljednika u okvirima ovršnog postupka može biti specifičan i zbog jednog od osnovnih načela ovršnog postupka, načela strogog formalnog legaliteta.

2. PRAVNI POLOŽAJ NASLJEDNIKA – ZAKON O NASLJEĐIVANJU

Jedna od osnovnih odredaba koja određuje pojam nasljednika sadržana je u čl. 4. st. 1. Zakona o nasljeđivanju (ZN). Prema njoj je nasljednik ona osoba koja je smrću ostavitelja stekla nasljedno pravo.¹ Tu odredbu trebalo bi promatrati zajedno s odredbama iz čl. 2. st. 1. i čl. 3. st. 1. ZN-a kako bi se zaključilo da su sve fizičke osobe koje stječu nasljedno pravo ravnopravne kada je nasljeđivanje u pitanju i kako do nasljeđivanja dolazi *ex lege*² u trenutku smrti ostavitelja. One su ravnopravne i u odnosu na pravni temelj nasljeđivanja jer se ne pravi razlika između zakonskih i oporučnih nasljednika. Svi imaju položaj nasljednika bez obzira na kojem pravnom temelju nasljeđuju. Nasljeđivanje na temelju zakona pravilo je, a nasljeđivanje na temelju oporuke iznimka.

Prvobitno se nameće zaključak da je za stjecanje legitimacije dovoljno utvrditi samo činjenicu ostaviteljeve smrti. Njegovom smrću došlo je do nasljeđivanja po sili zakona, pa za stjecanje pravnog položaja stranke u prekinutim postupcima nije potrebno da se ispune bilo koji drugi uvjeti. Nije potrebna ni formalna isprava kojom se to dokazuje jer se nasljedno pravo stječe na temelju zakonske odredbe. Ovdje se u prvom redu misli na ispravu kojom bi nasljednici dokazali svoj položaj u pravnom prometu. To nije u potpunosti prihvatljivo ako se uzmu u obzir odredbe iz čl. 129. st. 1. i 2., čl. 174. i čl. 226. st. 1. ZN-a.

Prema odredbi iz čl. 129. st. 1. ZN-a nasljednikom se postaje u trenutku ostaviteljeve smrti. Nasljednik stječe nasljedno pravo po načelu *ipso iure*³ te po sili zakona na njega prelazi

¹ Zakon o nasljeđivanju, Narodne novine, br. 48/2003, 163/2003, 35/2005, 127/2013, 33/2015 i 14/2019 – u nastavku ZN, čl. 4. st. 1.

² Stjecanje prava i obveza po načelu *ex lege* (po sili zakona) podrazumijeva da je osnova za stjecanje nekog prava ili obveze propisana izričitom zakonskom odredbom. Ona predstavlja titulus, tj. naslov, na temelju kojeg se stječu prava i obveze i takvo stjecanje u pravnom prometu nije potrebno dokazivati nekom ispravom o sadržaju prava ili obveze, već je dovoljno pozvati se na zakonsku odredbu koja je na snazi.

³ Gavella, N.; Belaj, V., Nasljedno pravo, Narodne novine d. d., Zagreb, 2008.

Autori navode: „Načelo je našeg nasljednog prava da se stjecanje do kojeg dolazi zbog ostaviteljeve smrti zbiva *ipso iure*, naime samim djelovanjem pravnih normi bez ikakvog posebnog čina stjecanja.“ Autori navode kako se načelo primjenjuje za stjecanje subjektivnog nasljednog prava i svega onoga što nasljednik stječe na temelju toga prava te da je primjenom načela omogućeno nasljeđivanje ostavitelja u trenutku njegove smrti. Može se zaključiti da je djelovanje načela *ipso iure* usmjereno na to da se ostvari određeni stupanj sigurnosti u pravnom prometu jer ne dolazi do prekida pravnih odnosa koji su postojali do smrti ostavitelja, dolazi do prelaska prava i obveza na nasljednike. Jednako tako, autori navode: „Problem je, da

ostavina, čime postaje njegovo nasljedstvo. Za stjecanje pravnog položaja nasljednika i njegovu legitimaciju u pravnom prometu potrebno je samo utvrditi činjenicu smrti. Ako se na tu odredbu nadoveže ona iz čl. 174. ZN-a koja propisuje što se utvrđuje u ostavinskom postupku, može se zaključiti da su činjenica smrti, stjecanje nasljednog prava i ostavine samo pretpostavke na temelju kojih nasljednici stječu legitimitet u pravnom prometu. Taj legitimitet ne mogu dokazati bez formalne isprave i potreban je kako bi se nastavili ostaviteljevi pravni odnosi. Iako je zakonska odredba osnova za stjecanje, pravni položaj ne može se dokazati bez pravomoćnog rješenja o nasljeđivanju. Bitno je naglasiti da se prema navedenoj odredbi u ostavinskom postupku utvrđuje tko su nasljednici, što čini ostavinu te koja još prava iz ostavine pripadaju nasljednicima, zapisovnicima i drugim osobama. Kada se uz navedeno analizira i uspoređi sadržaj odredbe iz čl. 226. st. 1. ZN-a, koja propisuje da sud rješenjem o nasljeđivanju utvrđuje tko je ostaviteljevom smrću postao njegov nasljednik i koja su prava time stekle i druge osobe, za legitimaciju nasljednika u pravnom prometu nije dovoljno samo utvrditi činjenicu ostaviteljeve smrti. Utvrđivanjem samo te činjenice ne može se dokazati tko je postao nasljednik, već je potrebno provesti ostavinski postupak.

Ostavinski postupak pokreće se zbog smrti fizičke osobe, a potom se redovito vodi kako bi se utvrdila i zaštitila ostavina te mjerodavno utvrdili nasljednopravni učinci smrti, osobito tko je zbog ostaviteljeve smrti postao njegov sveopći sljednik (nasljednik, stjecatelj ošasne ostavine), je li neka osoba steklo pravo na izdvajanje iz ostavine svoga doprinosa ostaviteljevoj imovini i dr.⁴

Sadržaj tih odredaba upućuje na to da se u ostavinskom postupku, koji je definiran kao izvanparnični postupak, svakako mora utvrditi tko su nasljednici. Formalni je način donošenje rješenja o nasljeđivanju, kojim se mora utvrditi tko je smrću ostavitelja postao njegov nasljednik i koja su prava stekle druge osobe. Takvo rješenje svakako predstavlja

se u trenutku ostaviteljeve smrti redovito još ne zna pouzdano tko je već postao po sili zakona (*ipso iure*) ostaviteljevim nasljednikom. To će se naknadno utvrditi putem ostavinskog postupka (redovito), odnosno u parnici (u slučajevima određenim zakonom). No, redovito ipak postoji barem približno točna predodžba o tome tko to najvjerojatnije jest... Stoga će trebati utvrditi tko (tko sve i u kojem dijelu) je zaista ostaviteljev nasljednik...“ Iz navedenog bi se prvo mogao izvesti zaključak kako autori kumuliraju načela *ipso iure* i *ex lege* kada govore o stjecanju do kojeg dolazi uslijed smrti ostavitelja. Iako su ta dva načela, ako promatramo posljedice koje izazivaju u pravnom prometu, dosta slična, bitno je navesti da je ipak načelo *ipso iure* šire ako se uzme u obzir sadržaj pravnih normi na koje se može primijeniti. Naime, ako se uzme da načelo *ex lege* podrazumijeva da nešto postoji na temelju zakona i proizlazi iz zakona, može se zaključiti da ono što postoji na temelju zakona ne mora nužno biti pravo, već neka obveza i sl., kao i to da svako pravo nije nužno sadržano u zakonu niti proizlazi iz zakonske odredbe. Suprotno tome, načelo *ipso iure* upravo zahtijeva da nešto proizlazi iz samog prava, koje može i ne mora biti sastavni dio zakonske odredbe.

⁴ Gavella, N.; Belaj, V., Nasljedno pravo, Narodne novine d. d., Zagreb, 2008.

Prema mišljenju autora bitna je funkcija ostavinskog postupka utvrđenje (deklaracija) činjenica koje su vezane uz nasljednopravne učinke smrti osobe, kao i poduzimanje određenih radnji radi zaštite ostavine. Takva deklaratorna funkcija ostavinskog postupka karakteristična je za sve pravne poretke u kojima do nasljeđivanja dolazi po sili zakona, a pravni položaj nasljednika stječe se *ipso iure* (nasljednikom se postaje samom činjenicom smrti ostavitelja, djelovanjem odredbe iz čl. 129. st. 1. ZN-a bez posebnog čina stjecanja). Za stjecanje ostavine i nasljednog prava nije potreban i sam čin predaje u posjed kako bi nasljednik stekao stvari, prava i obveze koje mu pripadaju na temelju njegova nasljednog prava, već samo utvrđenje nasljednopravnih učinaka koje izaziva smrt ostavitelja.

dokaz kojim se nasljednik legitimira kao osoba koja umjesto ostavitelja nastavlja biti nositelj prava i obveza. Na temelju takve isprave dokazuje se da nasljednik preuzima položaj koji je ostavitelj imao u trenutku smrti. Ovdje se u prvom redu misli na sva ona prava i obveze koji su sastavni dio ostavine, odnosno dio prava i obveza koji su nasljeđivanjem prešli na nasljednika.

Za pravni položaj nasljednika bitne su i sve one druge odredbe na temelju kojih se može odrediti tko je nasljednik i na kojem pravnom temelju nasljeđuje ostavitelja te kakav je sadržaj njegova prava. Tako je odredbama iz čl. 8. st. 1. i 2. ZN-a propisano nasljeđivanje koje je uvjetovano krvnim srodstvom ili civilnom vezom ostavitelja i nasljednika. Pri tome se misli na zasnivanje posvojenja, braka i postojanje izvanbračne veze kao nekih od pretpostavaka da se zbog njihova postojanja stekne i nasljedno pravo. Tim odredbama propisano je tko su zakonski nasljednici, dakle koje osobe nasljeđuju na temelju zakona. Može se reći da je krug zakonskih nasljednika „povlašten i zaštićen“ u odnosu na odredbe ZN-a koje sadrže pravila o nužnim nasljednicima i nužnim nasljednim dijelovima jer im daju pravo naslijediti ostavitelja u slučajevima kada im je nasljedno pravo ograničeno zbog oporučnih nasljednika.

Oporučni su nasljednici osobe koje nasljeđuju na temelju oporuke, odnosno ostaviteljeva očitovanja volje, i oni ne moraju s ostaviteljem biti povezani krvnim srodstvom ili nekom civilnom vezom da bi ga naslijedili. Nužni nasljednici ne razlikuju se od oporučnih nasljednika kada je u pitanju postupovno ovlaštenje za vođenje postupka jer se u oba slučaja mora utvrditi da su nasljednici i koji dio ostavine na njih prelazi, pogotovo ako je riječ o imovinskim pravima ostavitelja o kojima se vodi parnični ili koji drugi građanski postupak.

Kada govorimo o oporučnom nasljeđivanju, potrebno je navesti da ZN ne sadrži odredbu kao što je to slučaj s odredbom iz čl. 8. st. 1. i 2. ZN-a na temelju koje bi se moglo odrediti tko nasljeđuje ostavitelja, ali sadrži odredbu iz koje proizlazi da ostavitelj oporukom može odrediti da ga naslijedi bilo koja osoba. Ostavitelj s tom osobom ne mora biti u krvnom srodstvu niti nasljeđivanje mora biti uvjetovano postojanjem neke druge činjenice u smislu civilne povezanosti. Takav sadržaj odredbe iz čl. 43. ZN-a u skladu je s činjenicom da oporučno nasljeđivanje po svojoj pravnoj prirodi predstavlja očitovanje volje, pravni posao na temelju kojeg ostavitelj upravlja svojom imovinom u slučaju smrti. Potrebno je navesti da odredba iz čl. 43. st. 2. ZN-a u sebi sadrži i oborivu presumpciju da se nasljednikom smatra osoba u čiju je korist ostavitelj oporukom raspolagao, odnosno kojoj je ostavio određeno pravo, stvar ili obvezu. S obzirom na to da je oporuka pravni posao kojim ostavitelj raspolaže svojom imovinom za života, njezine odredbe podložne su osporavanju, pa tako i odredbe o određivanju nasljednika. Radi se o subjektivnom pravu koje ostavitelja ovlašćuje da raspolaže imovinom, imovinskim i drugim pravima kako ga je volja te da druge ograniči ili čak u potpunosti isključi. Svrha takva subjektivnog prava jest izazivanje dopuštenih pravnih učinaka nakon njegove smrti na temelju valjanog očitovanja volje. Bilo koje drugo rješenje, suprotno sadržaju pravila iz odredbi čl. 43. st. 1. i 2. ZN-a, predstavljalo bi ograničavanje subjektivnog prava u raspolaganju imovinom, što

u području građanskog prava ne bi bilo prihvatljivo. To ne bi bilo prihvatljivo ni zbog primjene načela dispozitivnosti.⁵

Kako se tumačenjem pojedinih odredaba ZN-a ne bi skrenula pozornost s teme ovoga rada, potrebno je još spomenuti i mogućnost određivanja zamjenika nasljedniku te određivanje zapisa ili naloga. Radi se o osobama koje bi s obzirom na sadržaj njihovih ovlaštenja imale postupovni položaj kao i nasljednici. Njihov bi se položaj morao utvrditi rješenjem o nasljeđivanju. On predstavlja sukcesiju u širem smislu ako ih promatramo kao osobe koje nakon smrti ostavitelja preuzimaju položaj koji je on imao u pravnom prometu u pogledu onoga što im iz ostavine pripada. Oni bi na temelju pravomoćnog rješenja o nasljeđivanju dokazivali svoju legitimaciju u pravnom prometu, pa samim time i u postupcima koji se vode. Ovdje se misli na specifično ovlaštenje zapisovnika da od osobe u čiju je korist ostavitelj raspolagao zahtijeva neko davanje, činjenje, trpljenje ili propuštanje, pa bi, u slučaju da se o sadržaju tog prava vodi sudski ili neki drugi postupak, zapisovnik svoj postupovni položaj morao dokazati pravomoćnim rješenjem o nasljeđivanju ili posebnim rješenjem o zapisu. Takav zaključak izveden je iz odredbe čl. 179. ZN-a, kao i iz odredbe čl. 230. st. 1. ZN-a. Zapisovnici su osobe kojima mogu pripasti stvari i prava koji su sastavni dio ostavine, ali ne na temelju nasljednog prava, već na temelju posebnog prava na zapis. Može se zaključiti da se i zapisom nastavlja pravni položaj ostavitelja koji je u pravnom prometu imao u trenutku smrti. Pravne posljedice rješenja o nasljeđivanju i rješenja o zapisu imale bi slične, ako ne i iste učinke jer se na temelju takvih odluka utvrđuje tko će preuzeti ostaviteljeva prava i obveze.

Radi postizanja određenog stupnja sigurnosti u pravnom prometu svrsishodno je zahtijevati da nasljednici i druge osobe koje ostvaruju neko pravo iz ostavine svoj položaj dokazuju pravomoćnim rješenjem o nasljeđivanju. Kada su u pitanju zapisovnici, čak i pravomoćnim rješenjem o zapisu ako pravo na zapis nije sporno i kada to pravo nije obuhvaćeno rješenjem o nasljeđivanju.

Potrebno je navesti i kako je u čl. 124. ZN-a propisano tko je sposoban biti nasljednikom, pa je tako, među ostalim, propisano da nasljednik može biti samo osoba koja je živa u trenutku otvaranja nasljedstva i dijete koje je začeto ako se rodi živo, dok pravne osobe mogu biti samo oporučni nasljednici i stjecati prava na zapise ako im to nije ograničeno na temelju odredbe nekog drugog zakona.

Sposobnost fizičke osobe da bude nasljednik nadovezuje se na negativne činjenice nedostojnosti za nasljeđivanje ili odricanja od nasljedstva. Potrebno je kratko navesti da u slučajevima u kojima su se ostvarile zakonske pretpostavke uslijed kojih je nasljednik nedostojan naslijediti ostavitelja one sprječavaju nasljeđivanje, pa samim time i ne dolazi do sukcesije. Radi se o osobama koje su inače sposobne biti nasljednikom, ali zbog postojanja zakonskih pretpostavki koje to ne dopuštaju ne dolazi do nasljeđivanja. Pravni

⁵ Osnovno obilježje načela dispozitivnosti jest da pravni subjekt, fizička ili pravna osoba koja sudjeluje u pravnom prometu samostalno i vlastitim očitovanjem volje određuje sadržaj i okvire pravnih poslova kako bi ti poslovi imali željene pravne učinke.

položaj takva nasljednika u okvirima ovog rada nije značajan. Jednako tako, nije značajan ni pravni položaj nasljednika koji se valjanim očitovanjem volje odrekao nasljedstva.

Ako pođemo od zaključka da za pozivanje nasljednika na preuzimanje parničnog postupka nije potrebno pravomoćno rješenje o nasljeđivanju, postavlja se pitanje kakve bi posljedice to moglo imati na postupak koji je u tijeku. Sud će nastaviti postupak u odnosu na osobe koje su u smrtovnici navedene kao presumirani zakonski nasljednici jer bi to bila jedina javna isprava na temelju koje bi se takva činjenica mogla utvrditi. U tom slučaju sud ne bi imao saznanja o tome postoji li oporuka, jesu li osobe navedene u smrtovnici uistinu i nasljednici, jesu li dostojne naslijediti, odnosno jesu li se valjano odrekle od nasljedstva. Ako postoji bilo koja od navedenih činjenica, ona bi predstavljala negativnu pretpostavku za nastavljanje prekinutog parničnog postupka.

Nastavljanje parničnog postupka prije donošenja rješenja o nasljeđivanju moglo bi izazvati još ozbiljnije teškoće u ovršnom postupku. U skladu s čl. 21. Ovršnog zakona (OZ)⁶ u tom se postupku podredno primjenjuju odredbe Zakona o parničnom postupku (ZPP)⁷ jer OZ ne sadrži odredbe o prekidu postupka zbog smrti stranke. Odredbe OZ-a propisuju posebna pravila o tome na koji se način i pod kojim pretpostavkama može utvrditi prijenos ili prelazak tražbine, odnosno na koji se način nastavlja postupak, ako tijekom postupka dođe do promjene na strani vjerovnika ili dužnika.

3. PREKID POSTUPKA ZBOG SMRTI STRANKE

Do prekida postupka po sili zakona dolazi kada jedna stranka umre ako se postupak vodi o nasljednim pravima, dakle pravima koja se mogu prenositi na druge subjekte u pravnom prometu. Smrt stranke samo je jedan od razloga zbog kojih dolazi do prekida postupka. Kada se u ovom radu govori o prekidu postupka, misli se na prekid parničnog i ovršnog postupka isključivo zbog smrti stranke. Ovršni se postupak u širem smislu može sagledati kao nastavak parničnog postupka ako je ovršna isprava pravomoćna sudska odluka. Taj postupak u praksi predstavlja prisilno ostvarivanje tražbine, novčane ili nenovčane, u slučajevima kada tuženik dobrovoljno ne ispuni ono što je naloženo sudskom odlukom. Takva sudska odluka, ovisno o vrsti postupka koji se vodio pred sudom, može biti presuda ili rješenje. Prekid ovršnog postupka zbog smrti stranke izaziva iste pravne posljedice kao i prekid parničnog postupka. Odredbe OZ-a ne sadrže posebna pravila koja bi sud morao primijeniti, pa se primjenjuju odredbe ZPP-a (v. čl. 21. st. 1. OZ-a).

Jedan od osnovnih razloga za prekid postupka jest smrt stranke, i to proizlazi iz odredbe čl. 212. st. 1. ZPP-a, što dovodi do toga da sud ni ostali sudionici ne mogu poduzimati parnične radnje dok ne nastupe zakonske pretpostavke da se postupak nastavi. Zbog

⁶ Ovršni zakon, Narodne novine, br. 112/2012, 25/2013, 93/2014, 55/2016, 73/2017, 131/2020, 114/2022, 06/2024 – u nastavku OZ.

⁷ Zakon o parničnom postupku, Narodne novine, br. 53/1991, 91/1992, 58/1993, 112/1999, 88/2001, 117/2003, 88/2005, 02/2007, 84/2008, 96/2008, 123/2008, 57/2011, 148/2011, 25/2013, 89/2014, 70/2019, 80/2022, 114/2022, 155/2023 – u nastavku ZPP.

prekida postupka prestaju teći i svi rokovi, a početak će teći nanovo kada se postupak nastavi.⁸ Većina razloga koji dovode do prekida postupka tiče se osobnih stanja ili okolnosti neke od stranaka u postupku ili njihovih zastupnika. U čl. 215. st. 1. ZPP-a propisano je, među ostalim, da se prekinuti postupak nastavlja kada nasljednik ili skrbnik ostavine preuzmu postupak ili kad ih sud na prijedlog protivne strane ili po službenoj dužnosti pozove da to učine.⁹

3.1. UTVRĐIVANJE ČINJENICE SMRTI RADI DONOŠENJA ODLUKE KOJOM SE POSTUPAK NASTAVLJA

Već samim čitanjem odredbe iz čl. 215. st. 1. ZPP-a, bez detaljnije analize i teleološkog tumačenja, uočava se da je radi donošenja odluke na temelju koje se postupak nastavlja potrebno utvrditi određene činjenice. Utvrđivanje tih činjenica trebalo bi se svesti na to tko je nasljednik umrle stranke ili skrbnik ostavine. Da bi se izveo zaključak o tome na koji se način takve činjenice utvrđuju, potrebno je primijeniti odredbe ZPP-a koje sadrže pravila o dokazima i izvođenju dokaza u parničnom postupku. Dokazi se predlažu i izvode radi utvrđivanja činjenica o kojima ovisi primjena materijalnog ili postupovnog prava, odnosno radi dokazivanja spornih činjenica na kojima stranke u postupku zasnivaju svoje zahtjeve. Činjenice koje su vezane za to tko je nasljednik ili skrbnik ostavine trebale bi se utvrditi isključivo na temelju pravomoćnog rješenja o nasljeđivanju i rješenja o postavljanju skrbnika nasljednicima (skrbnik ostavine) jer zakon tako propisuje (v. čl. 128. i 226. ZN-a).

Iz sadržaja odredaba čl. 128. ZN-a proizlazi da će sud rješenjem postaviti skrbnika nasljednicima kad su oni nepoznati ili nepoznatog boravišta, odnosno nedostupni, kao i u ostalim slučajevima kad je to potrebno,¹⁰ dok je u čl. 226. st. 1. ZN-a, kako je to već ranije navedeno, propisano da sud rješenjem o nasljeđivanju utvrđuje tko je ostaviteljevom smrću postao njegov nasljednik.¹¹ Ako do nastavka postupka dolazi po službenoj dužnosti, sud bi u postupku utvrđivanja činjenica o tome tko je nasljednik i je li postavljen skrbnik ostavine, od kojih zavisi nastavak postupka, morao primijeniti odredbe iz čl. 220.–221. a ZPP-a i one iz čl. 230. ZPP-a.

Činjenicu smrti stranke u postupku, kao i činjenice vezane za okolnost postoje li nasljednici, mogle bi se utvrditi i uvidom u smrtovnicu ili izvadak iz matice umrlih. Ako bi se odluka donijela na temelju podataka iz smrtovnice ili izvataka iz matice umrlih, takva odluka mogla bi imati nedostatke zbog kojih se ne bi mogla ispitati ako se uzme u obzir odredba iz čl. 192. st. 3. ZN-a. U ovom slučaju odluka je rješenje kojim se postupak nastavlja i koje je po svojoj pravnoj naravi konstitutivno jer se postupak nastavlja u odnosu na osobu koja nije bila stranka u postupku.

⁸ ZPP, čl. 214.

⁹ ZPP, čl. 215. st. 1.

¹⁰ ZN, čl. 128.

¹¹ ZN, čl. 226. st. 1.

Navedena odredba propisuje mogućnost da ostavinskom sudu bude dostavljena smrtovnica koja je nepotpuna ili samo izvadak iz matice umrlih. U tom slučaju ostavinski je sud dužan zapisnikom utvrditi sve potrebne podatke.¹² U čl. 193. st. 1. ZN-a propisani su nužni podaci koji moraju biti navedeni u smrtovnici, dok su u st. 2. navedenog čl. ZN-a propisani podaci koji mogu, ali ne moraju, biti navedeni u smrtovnici. Upravo su podaci koji mogu, ali ne moraju, biti navedeni u smrtovnici oni na temelju kojih bi se moglo utvrditi tko su nasljednici i što ulazi u sastav ostavine. Može se dogoditi da službena osoba koja sastavlja smrtovnicu ne zna ili ne navede sve podatke, zbog propusta ili neznanja osobe koja prijavljuje činjenicu smrti, zbog same delikatnosti situacije u kojoj se ta osoba nalazi uslijed smrti bliske osobe. Zbog toga se može pojaviti slučaj u kojem će sudu biti dostavljena nepotpuna smrtovnica (npr. u smrtovnici nije navedeno izvanbračno dijete ostavitelja, koje ga nasljeđuje kao zakonski nasljednik, ili nije popisana sva imovina koju je ostavitelj imao u trenutku smrti). Na temelju takve smrtovnice ne bi se moglo utvrditi tko su nasljednici, a rješenje kojim se postupak nastavlja ne bi bilo zakonito jer odlučne činjenice ne bi bile točno i potpuno utvrđene. Mogle bi se utvrditi samo neke činjenice koje su vezane za smrt ostavitelja i njegovu imovinu, ali bi tako utvrđeno činjenično stanje bilo nepotpuno, posebice ako u smrtovnici ne bi bili navedeni svi nasljednici. Isto vrijedi i za izvadak iz matice umrlih jer bi ti podaci trebali biti istovjetni onima koji su navedeni u smrtovnici, ako nije došli do pogreške ili propusta u njihovu sastavljanju.

Iako bi smrtovnica i izvadak iz matice umrlih bili javne isprave u smislu čl. 230. st. 1. ZPP-a, sud takve isprave ne bi trebao upotrijebiti za utvrđivanje nasljednika. Ne bi trebao ni na temelju tako utvrđenih činjenica donijeti odluku kojom se postupak nastavlja jer se jedino u ostavinskom postupku mogu utvrđivati činjenice i podaci koji su vezani za smrt stranke, nasljednike, sastav ostavine i dr. Ovdje bi još trebalo dodati kako se u skladu s čl. 192. st. 4. ZN-a smrtovnica smatra javnom ispravom samo u pogledu podataka koji su preuzeti iz matice umrlih.¹³ Iz odredbe čl. 18. Zakona o državnim maticama ne proizlazi da bi se ti podaci odnosili na osobe koje nasljeđuju ostavitelja ni na podatke o imovini ili dugovima koje je ostavio. Dakle, i analizom navedenih odredaba toga zakona može se izvesti zaključak kako smrtovnica ne predstavlja javnu ispravu u odnosu na podatke o tome tko su nasljednici i koja imovina ulazi u sastav ostavine, pa se u parničnom ili nekom drugom postupku smrtovnica ne bi mogla smatrati javnom ispravom u tom dijelu.

Ako bi parnični sud izveo dokaz saslušanjem svjedoka (v. čl. 235. i 236. ZPP-a), npr. zakonskih ili oporučnih nasljednika, osoba s kojima je ostavitelj živio i dr., kako bi utvrdio tko je nasljednik i što sve ulazi u sastav ostavine i na temelju tako izvedenog dokaza donio odluku kojom se postupak nastavlja, takva odluka bila bi nezakonita jer je suprotna čl. 174. i 226. ZN-a. U tom bi slučaju i odluka o tužbenom zahtjevu bila nezakonita. Sve činjenice koje bi bile utvrđene u parničnom postupku predmet su ostavinskog postupka i utvrđuju se samo u ostavinskom postupku, što nesporno proizlazi iz odredaba ZN-a. U ovom slučaju ne bi se mogao primijeniti ni čl. 12. ZPP-a, kojim je propisano da sud u

¹² ZN, čl. 192. st. 3.

¹³ ZN, čl. 192. st. 4.

parničnom postupku može odlučivati o tome postoji li neko pravo ili pravni odnos, dakle konkretno postoji li nasljedno pravo ili pravni odnos nasljeđivanja, ako o tom pitanju nadležni sud ili neko drugo tijelo nije donijelo odluku jer je posebnim propisom, u ovom slučaju odredbama ZN-a, drugačije određeno.¹⁴ Navedenim člankom propisano je ovlaštenje parničnog suda da u okvirima parničnog postupka utvrđuje određene činjenice koje s obzirom na nadležnost u parničnom postupku ne bi mogao utvrđivati. One bi se morale odnositi na prethodno rješavanje pitanja postoji li neko pravo ili pravni odnos, o kojima ovisi konačna odluka parničnog suda. U parničnim postupcima u kojima je postupak prekinut zbog smrti stranke donošenje presude o tužbenom zahtjevu ili donošenje rješenja o obustavi postupka zavisi od prethodnog rješavanja pitanja postoje li osobe koje su nasljeđivanjem stekle stvar ili pravo koje je objekt tužbenog zahtjeva, odnosno postoji li nasljedno pravo, jer je to osnovna pretpostavka da bi se postupak mogao nastaviti. Kod prekida postupka odluka kojom se postupak nastavlja mora sadržavati činjenice vezane za smrt stranke i osobe koje su njezinom smrću stekle prava i obveze kako bi mogle preuzeti prekinuti postupak. Ako bi sud primijenio navedeni članak i u okvirima parničnog postupka utvrdio da postoji nasljedno pravo, morao bi i utvrditi tko je nasljednik te koja mu prava i obveze nasljeđivanjem pripadaju. Takva bi odluka u žalbenom postupku bila podložna preispitivanju, posljedično i ukidanju, jer je suprotna odredbama ZN-a, na temelju kojih se te činjenice utvrđuju isključivo u ostavinskom postupku. Bila bi podložna nepotpuno i pogrešno utvrđenom činjeničnom stanju ako svjedoci ne bi dali istinite ili potpune podatke o tome tko su nasljednici i što sve ulazi u sastav ostavine. Sve bi to dovelo do ukidanja presude zbog bitnih povreda odredaba postupka, posebice onih koje se odnose na pogrešno ili nepotpuno činjenično stanje.

Ovo ne bi predstavljalo problem u slučaju kada bi se parnični postupak vodio o pravu koje je prešlo na točno određenu osobu jer npr. stranka ima samo jednog nasljednika, u tom slučaju ne bi bilo spornih činjenica. Problem bi se uvijek mogao javiti kada postoji više osoba koje su stekle nasljedno pravo ili u slučaju oporučnih nasljednika, kada zakonski nasljednici osporavaju oporuku, odnosno u bilo kojem slučaju kada postoji spor o tome tko su nasljednici i što sve ulazi u sastav ostavine. Isto bi vrijedilo i ako postoji pravo na zapis, pravo na izdvajanje iz ostavine i sl. U slučaju takva spora ostavinski sud mora uputiti osobu čije pravo smatra manje vjerojatnim da pokrene parnicu pred nadležnim sudom (v. čl. 222.–225. ZN-a). Rezultat te parnice bila bi presuda na temelju koje bi se moglo utvrditi tko je nasljednik, postoji li nasljedno pravo i sl., a takva presuda zamijenila bi pravomoćno rješenje o nasljeđivanju te bi predstavljala osnovu za legitimaciju nasljednika u pravnom prometu. Ovdje se u prvom redu misli na one slučajeve u kojima se ne može donijeti djelomično rješenje o nasljeđivanju. Tada ne bi postojali uvjeti za provođenje ostavinskog postupka. Nakon što bi parnica bila pravomoćno dovršena, ostavinski bi se postupak nastavio. U nastavku postupka donosi se rješenje o obustavi jer je u parničnom postupku pravomoćno odlučeno o spornim pitanjima iz ostavinskog postupka.

¹⁴ ZPP, čl. 12.

S obzirom na to da se na temelju odredbe iz čl. 21. OZ-a u ovršnom postupku supsidijarno primjenjuju odredbe ZPP-a, sve ranije navedeno odnosi se i na ovršni postupak. Opisana pravna situacija u ovršnom postupku može dovesti do još ozbiljnijih pravnih posljedica u slučaju kada dolazi do promjene dužnika, odnosno kada nasljednik nastavlja postupak umjesto prvobitnog ovršenika. Ovršenik je dužnik iz prvobitnog građanskog ili upravnog postupka, postupka koji je prethodio ovršnom postupku, pa bi u ovršni postupak morala stupiti ona osoba za koju je nesporno utvrđeno da je nasljednik, jer bi svako drugo rješenje bilo nezakonito.

3.2. PREKID I NASTAVLJANJE OVRŠNOG POSTUPKA

3.2.1. Načelo strogog formalnog legaliteta i javna isprava

Jedno od načela koja se primjenjuju u okviru načela traženja istine jest načelo formalnog legaliteta. To načelo odnosi se na legitimaciju za pokretanje postupka i na postojanje tražbine koja se ovršava ili osigurava te određenih obilježja tražbine. Ono se tiče i određenih obilježja ovršne isprave na temelju koje se može predlagati ovrha, odnosno osiguranje. U ovrsi na temelju ovršne isprave postojanje tražbine i legitimacija stranaka mogu biti utvrđene samo na temelju te isprave i određenih dopunskih ovršnih isprava. Jednako tako, u ovršnom se postupku prestanak tražbine i nedopustivost ovrhe ili nepostojanje legitimacije stranaka mogu dokazivati, u pravilu, samo javnim ili javno ovjerovljenim ispravama, odnosno pravomoćnom presudom donesenom u parnici na koju je upućena osoba koja to ne može dokazati na temelju propisanih isprava.¹⁵

Ovdje je odmah bitno uočiti koje dosege načelo formalnog legaliteta ima kada se govori o legitimaciji za vođenje postupka. Prema tom načelu postojanje ili nepostojanje legitimacije za vođenje ovršnog postupka može se dokazivati u pravilu samo javnim ili javno ovjerovljenim ispravama, odnosno pravomoćnim sudskim odlukama, pravomoćnim odlukama nadležnog upravnog tijela ili bilo kojom ispravom koja je zakonom propisana kao ovršna isprava (v. čl. 23. i 24. OZ-a).

Načelo strogog formalnog legaliteta, kada je u pitanju aktivna ili pasivna legitimacija stranka, sadržano je u odredbama čl. 32. OZ-a.¹⁶ Ta odredba, kao jedno od osnovnih pravila koje bi sud trebao primjenjivati u ovršnom postupku, propisuje na koji se način ovrha može predlagati i određivati u korist osobe koja u ovršnoj ispravi nije označena kao vjerovnik ili dužnik i na temelju kojih se isprava dokazuje procesna legitimacija takvih osoba. Stranke u postupku, ako tijekom postupka dođe do promjene na strani vjerovnika ili dužnika, moraju javnom ili javno ovjerovljenom privatnom ispravom dokazati da je došlo do prijenosa tražbine. Stranke moraju dokazati i da je tražbina na drugi način na njih prešla ako nije došlo do prijenosa. Prelazak tražbine s jedne osobe na drugu ostvaruje

¹⁵ Dika, M., Građansko ovršno pravo, I. knjiga, Opće građansko ovršno pravo, Narodne novine d. d., Zagreb, 2007.

¹⁶ OZ, čl. 32.

se upravo nasljeđivanjem. U tom smislu dolazi do prijelaza jer prava i obveze umrle osobe prelaze na onoga tko je stekao nasljedno pravo. Ta vrsta prijelaza tražbine u ovršnom postupku dokazuje se rješenjem o nasljeđivanju. Ako se promjena na strani vjerovnika ili dužnika ne može dokazati tim ispravama, dokazuje se pravomoćnom odlukom donesenom u parničnom postupku. Javna bi isprava u slučaju prekida postupka zbog smrti ovrhovoditelja ili ovršenika bila pravomoćno rješenje o nasljeđivanju kojim je utvrđeno da je umrla osoba (ostavitelj) bila ovršnom ispravom legitimirana kao ovrhovoditelj ili ovršenik, dakle osoba koja je bila stranka u ovršnom postupku. Ovdje se može uočiti da je zakonodavac imao u vidu važnost pravne osnove na temelju koje se dokazuje legitimacija za nastavak postupka jer je kao iznimku od općeg pravila propisao da se činjenica vezana uz promjenu na strani vjerovnika ili dužnika iznimno može dokazati pravomoćnom odlukom donesenom u parničnom postupku. Takva odluka trebala bi biti presuda kojom se utvrđuje da su tražbina ili pravo prešli na drugu osobu. Takva je odredba u skladu i s pravilima koja propisuje ZN (v. čl. 222.) u slučajevima kada postoji spor oko činjenica o kojima ovisi neko pravo jer se u tom slučaju prekida postupak i stranke se upućuju na parnicu ili postupak pred nadležnim upravnim tijelom.

3.2.2. Javno ovjerovljena privatna isprava

Javno ovjerovljena privatna isprava odnosila bi se na slučajeve kod kojih dolazi do pristupanja dugu, preuzimanja ispunjenja, ustupa tražbine (v. čl. 80., 101.–103. Zakona o obveznim odnosima) ili u bilo kojem drugom slučaju kada se tražbina prenosi na drugu osobu, a takav se prijenos dokazuje privatnom ispravom koja je javno ovjerovljena. Privatne isprave bile bi one isprave koje sastavljaju fizičke ili pravne osobe i kojima se dokazuju određene činjenice, preuzimaju prava i obveze i sl., pod uvjetom da se pri sastavljanju tih isprava ne izvršava neko javno ovlaštenje. U praksi bi sve takve isprave morao potvrditi (ovjeriti) javni bilježnik i one bi imale učinak ovršnih isprava, odnosno javnobilježničkog akta. U smislu čl. 59. Zakona o javnom bilježništvu¹⁷ te bi isprave bile i ovršne isprave prema odredbama OZ-a, a ako uzmemo u obzir odredbu iz čl. 59. st. 4. ZJB-a, moglo bi se govoriti o javnoj ispravi *sui generis*. Privatna bi isprava na taj način, potvrđivanjem i dopunom u smislu dodavanja javnobilježničkog akta, postala javna isprava *ex lege*. Navedenom odredbom propisano je da će se potvrda privatnih isprava proširiti javnobilježničkim aktom ako privatna isprava po svojem obliku i sadržaju ne odgovara propisima javnobilježničke isprave i propisima o sadržaju javnobilježničkog akta, a u tom će slučaju taj akt potpisati i javni bilježnik te će on postati sastavni dio privatne isprave.¹⁸ Iz navedenog proizlazi da će tako potvrđene privatne isprave imati snagu javnobilježničkog akta, odnosno snagu javnih isprava. U smislu odredaba iz čl. 2., 3. i 59. ZJB-a nije sasvim jasno određena granica između javne isprave koju na temelju zakonskih ovlaštenja sastavlja javni bilježnik i privatne isprave u smislu odredbe iz čl. 59.

¹⁷ Zakon o javnom bilježništvu, Narodne novine, br. 78/1993, 29/1994, 162/1998, 16/2007, 75/2009, 120/2016, 57/2022 – u nastavku ZJB.

¹⁸ ZJB, čl. 59.

st. 4. ZJB-a. U slučaju potvrde privatne isprave, uz dodavanje javnobilježničkog akta, ta isprava postaje javnobilježnički akt, a takav je akt javna isprava.

Bitno je naglasiti da se u ovršnom postupku legitimacija za vođenje i nastavak postupka dokazuje na temelju javne isprave ili javno ovjerovljene privatne isprave, a iznimno i pravomoćne presude. To bi trebao biti slučaj i u parničnom postupku, samo što se zbog djelovanja načela formalnog legaliteta u ovršnom postupku legitimacija zahtijeva izričitom zakonskom normom. Nedostatak pravomoćnog rješenja o nasljeđivanju, druge javne ili javno ovjerovljene privatne isprave ili presude u okvirima ovršnog postupka dovodi do nedostatka legitimacije za vođenje postupka. U tom bi se slučaju ovrha trebala obustaviti na temelju čl. 72. st. 2. OZ-a.¹⁹ Kad osoba koja je u prijedlogu za ovrhu označena kao ovrhovoditelj ili ovršenik ne bi bila u ovršnoj ispravi navedena kao vjerovnik ili dužnik, ovrha se ne bi mogla odrediti ni provesti zbog nedostatka legitimacije. Taj bi nedostatak bilo moguće otkloniti samo na temelju javne ili javno potvrđene privatne isprave iz koje proizlazi da je došlo do prijenosa ili prijelaza tražbine, odnosno do promjene na strani ovrhovoditelja ili ovršenika. Navedeno vrijedi i u slučaju kada je ovršni postupak u tijeku prekinut zbog smrti jedne od stranaka. U protivnom se ovršni postupak koji je u tijeku obustavlja jer se ovrha ne može provesti s obzirom na to da bi provedba ovrhe bila suprotna čl. 32. OZ-a. U tom bi slučaju prijedlog za ovrhu trebalo odbaciti zbog nedostatka aktivne ili pasivne legitimacije.

4. ZAKLJUČAK I PRAVNO SHVAĆANJE VRHOVNOG SUDA REPUBLIKE HRVATSKE

4.1. Zaključak Vrhovnog suda Republike Hrvatske

Na internetskim stranicama VSRH 27. studenog 2019. objavljen je izvod iz zapisnika, poslovni broj: Su-IV-245/2019-3, sa sastanka predsjednika građanskih odjela županijskih sudova i Građanskog odjela Vrhovnog suda Republike Hrvatske. Pod rednim brojem 5. naveden je zaključak da za pozivanje nasljednika da preuzmu parnični postupak ne mora postojati pravomoćno rješenje o nasljeđivanju.²⁰

Takav zaključak relevantan je u smislu odredbe iz čl. 3. st. 1. ZN-a, koja predstavlja opće pravilo. Prema tome pravilu nasljednikom se postaje u trenutku smrti fizičke osobe. Ako se uzme u obzir samo činjenica smrti kao osnovna pretpostavka za pozivanje nasljednika da preuzmu postupak, onda zaključak može biti prihvaćen jer je dovoljno samo utvrditi da je netko umro. Upravo primjena samo općih pravila dovodi do nejednakog tumačenja i pogrešne primjene ostalih odredaba ZN-a. Izdvojiti samo opće pravilo i na temelju njega donijeti zaključak nije prihvatljivo. Činjenicu smrti, promatranu u okvirima odredaba ZPP-a koje propisuju prekid i nastavak postupka, bilo je potrebno analizirati s obzirom na sadržaj ostalih odredaba ZN-a koje propisuju na koji se način utvrđuje tko je smrću

¹⁹ OZ, čl. 29. st. 2.

²⁰ <https://www.vsrh.hr/zakljucci-gradjanski-odjel.aspx> (19. siječnja 2024.).

ostavitelja postao nasljednik i što ulazi u sastav ostavine. Jednako tako, bilo je potrebno i u širem smislu analizirati odredbe ZPP-a kako bi se sagledale i usporedile pravne posljedice koje bi mogle nastupiti. Bez primjene ostalih relevantnih odredaba ZN-a i ZPP-a izostaje povezanost pravnih pravila, normi jednog pravnog sustava i jedne grane prava. Trebalo je uzeti u obzir svrhu, smisao i cilj ostavinskog postupka, kao i pravne posljedice koje nastaju njegovom provedbom, a nadovezuju se na činjenicu smrti. Ovdje se misli na povezanost pravila parničnog i ostavinskog postupka u užem smislu kao normativnog okvira za postupanje u istom pravnom sustavu, odnosno nasljednog prava i građanskopostupovnog prava u širem smislu kao normi koje spadaju u istu granu prava. Smrt stranke bitna je činjenica koja se u parničnom postupku mora utvrditi, kao i činjenica jesu li stvar ili pravo koji su predmet tužbenog zahtjev istovremeno i predmet ostavinskog postupka. Mora se utvrditi i ulaze li te stvari u ostavinsku masu, odnosno tko je nakon smrti stranke postao legitimiran nastaviti postupak, zbog čega se odredbe ZPP-a o prekidu postupka moraju povezati s odredbama ZN-a. Povezivanje je nužno jer se bez odredaba ZN-a u parničnom postupku na pravilan način ne mogu utvrditi činjenice važne za donošenje odluke kojom se postupak nastavlja. Situacija je jednostavnija kada se donosi odluka kojom se postupak prekida jer je činjenicu smrti moguće utvrditi na temelju javne isprave, na temelju podataka iz smrtovnice, jer ona predstavlja javnu ispravu samo u odnosu na podatke koji su vezani uz dan, mjesto i vrijeme smrti.

Smisao i cilj odredaba ZN-a jest da se u posebnom ostavinskom postupku utvrde sve važne činjenice koje su vezane za nasljeđivanje fizičke osobe. Smisao i cilj odredaba ZPP-a o prekidu postupka jest utvrditi jesu li ispunjene pretpostavke za prekid postupka, odnosno pretpostavke za nastavljanje prekinutog postupka. S obzirom na to da se postupak koji je prekinut zbog smrti stranke nastavlja isključivo kada nasljednik preuzme postupak, više je nego vidljiva povezanost odredaba ZPP-a s odredbama ZN-a. Parnični postupak ne može se nastaviti dok nasljednik ne preuzme postupak, a nasljednik je ona osoba za koju je sud pravomoćnim rješenjem o nasljeđivanju utvrdio da je smrću ostavitelja stekla nasljedno pravo. Iz navedenog se može izvesti zaključak kako se prije pravomoćnosti rješenja o nasljeđivanju ne može dokazati da je netko ostaviteljev nasljednik, bez obzira na opća pravila koja su sadržana u čl. 3. st. 1. i čl. 4. st. 1. ZN-a. Prema općem pravilu u trenutku smrti fizičke osobe stječe se nasljedno pravo, a stjecanje prava ne mora istovremeno značiti i mogućnost ostvarivanja prava. U trenutku smrti još se ne zna tko je nasljednik i hoće li se odreći nasljednog prava. Treba uočiti razliku između stjecanja prava i ostvarivanja prava u odnosu na njegov sadržaj. Kada je riječ o nasljednom pravu, treba se uzeti da je pravo ostvareno u onom trenutku kada nasljednik faktički može raspolagati ovlastima koje mu to pravo daje. Treba uzeti da je u punom opsegu stekao nasljedno pravo kada mu je omogućeno raspolaganje stvarima i pravima koja mu iz ostavine pripadaju. U protivnom samo stjecanje prava ne bi trebalo izazivati nekakve posljedice jer je upravo cilj stjecanja prava mogućnost nositelja stečenog prava da u punom opsegu ostvaruje sadržaj prava koje mu pripada. Prema odredbama ZN-a, nasljednik će svoje pravo moći ostvariti tek nakon što se pravomoćnim rješenjem o nasljeđivanju utvrdi tko je nasljednik i što mu iz ostavine pripada. Trebalo bi se smatrati da je pravo ostvareno u punom opsegu

i kada ostaviteljevi vjerovnici mogu zahtijevati isplatu duga od nasljednika. Da bi oni to mogli, potrebno je utvrditi jesu li pojedini sastavni dijelovi ostavine opterećeni dugovima. Na nasljednika prelaze ostaviteljevi dugovi do visine vrijednosti naslijeđene imovine, pa vjerovnici stječu pravo potraživati ispunjenje od osobe koja je nasljednik tek nakon što se u ostavinskom postupku utvrdi postoje li dugovi, koji su dijelovi ostavine opterećeni dugovima, a to se u pravilu utvrđuje rješenjem o nasljeđivanju.

Zaključak je relevantan u smislu odredaba iz čl. 4. st. 1. i 4. ZN-a jer i one predstavljaju opća pravila. Proizlazi da je bitno utvrditi činjenicu koja je vezana samo za trenutak smrti fizičke osobe, odnosno ostavitelja, i onu koja se odnosi samo na stjecanje nasljednog prava. Postavlja se pitanje na koji se način i na temelju kakvih dokaza utvrđuju činjenica smrti i činjenica da je netko stekao nasljedno pravo? Treba li smatrati da je netko stekao nasljedno pravo iako u trenutku stjecanja sadržaj nasljednog prava nije određen niti nasljednik može faktično izvršavati sadržaj prava koje mu pripada po sili zakona?

Ovdje je još potrebno i naglasiti kako je uz stjecanje nasljednog prava vezano i pravo nasljednika da se odrekne stečenog prava. S obzirom na to da se u trenutku stjecanja još uvijek ne zna tko je ostaviteljev nasljednik, a uzimajući u obzir i pravo odricanja, pojavljuje se određeni stupanj neizvjesnosti u vremenskom razmaku od trenutka smrti do trenutka kada sud utvrdi tko je nasljednik. Ta okolnost može negativno utjecati na postupke u tijeku, zbog čega je zakonodavac i uveo institut prekida postupka zbog smrti stranke te je propisao da se postupak nastavlja kada nasljednik preuzme postupak ili kad ga sud pozove da to učini. Ovdje bi trebalo definiciju nasljednika promatrati u okvirima stjecanja nasljednog prava i prava na odricanje koje se na njega nadovezuje jer je neizvjesno tko je nasljednik, je li dostojan naslijediti i hoće li se odreći nasljednog prava. Sve te okolnosti izravno utječu na postupke u tijeku jer bi se ti postupci s obzirom na navedeni zaključak trebali nastaviti, bez obzira na to što ostavinski postupak nije pravomoćno završen.

Ako se zaključak promatra kroz načelo ekonomičnosti postupka, koji se u parničnom postupku ostvaruje primjenom čl. 10. st. 1. ZPP-a,²¹ može se pretpostaviti kako je razlog njegova donošenja bila intencija da parnični postupci traju kraće i da se završe u razumnom roku. Poznato je da već dugi niz godina postoji problem trajanja sudskih postupaka te nastojanja da se sudski postupci pravomoćno završe u razumnom roku. Pokretanje i provedba ostavinskog postupka mogu biti povezani s nizom okolnosti koje izravno utječu i na parnični postupak jer je potrebno određeno vrijeme da se ostavinski postupak provede te da se donese rješenje o nasljeđivanju. Za to vrijeme parnični je postupak prekinut i ne mogu se poduzimati parnične radnje, a poduzete radnje nemaju pravne učinke, osim onih koje ne trpe odgodu. Protiv rješenja o nasljeđivanju nezadovoljna stranka može izjaviti žalbu, čime se odgađa pravomoćnost, a i samo trajanje postupka produljuje se jer o žalbi protiv rješenja odlučuje županijski sud. Ipak, iako treba voditi računa o trajanju postupka, potrebno je radi pravne sigurnosti sačekati da rješenje o nasljeđivanju postane pravomoćno. Odluke ostavinskog suda bitne su za zakonito

²¹ ZPP, čl. 10. st. 1.

odlučivanje u parničnom postupku i parnični bi ih sud svakako morao uzeti u obzir zbog pravila o nadležnosti u ostavinskom postupku i zbog zakonskih odredaba na temelju kojih samo ostavinski sud utvrđuje tko je nasljednik, što ulazi u sastav ostavine te koja su prava stekle i druge osobe. Osim zbog pravne sigurnosti koja se ostvaruje provedbom ostavinskog postupka, taj je postupak važan i zbog zaštite imovinskih prava i obveza koji ulaze u sastav ostavine. Zbog smrti ostavitelja javlja se određeni rizik zbog pravne praznine koja nastaje dok se ne pokrene ostavinski postupak i ne poduzmu radnje s ciljem da se omogući upravljanje ili čuvanje ostavine, ako je to potrebno.

4.2. Pravno shvaćanje Vrhovnog suda Republike Hrvatske

Na internetskim stranicama VSRH 24. svibnja 2021. objavljen je izvod iz zapisnika, poslovni broj: Su-IV-16/2021-11, s četvrte sjednice Građanskog odjela Vrhovnog suda Republike Hrvatske. Pod rednim brojem 2. navedeno je pravno shvaćanje da se ovrha protiv nasljednika ne može odrediti bez pravomoćnog rješenja o nasljeđivanju ako je dužnik umro prije pokretanja postupka.²²

Analizirajući sadržaj pravnog shvaćanja s obzirom na učinak koji se želi postići, može se reći da djelomično ublažava posljedice ranije navedenog zaključka jer se ipak uzima u obzir pravna osnova i legitimitet za određivanje ovrhe protiv ovršenikovih nasljednika. Takvo shvaćanje ima uporište u odredbama iz čl. 32. OZ-a koje u sebi sadrže načelo strogo formalnog legaliteta jer propisuju da se ovrha može odrediti samo protiv osobe koja je u ovršnoj ispravi navedena kao dužnik, odnosno na prijedlog i u korist osobe koja je navedena kao vjerovnik.

Kad se ima u vidu zaključak VSRH i sve ono što je već navedeno te sam sadržaj pravnog shvaćanja, može se uočiti kako je ono usklađeno sa zaključkom jer se i shvaćanje ne odnosi na ovršne postupke koji su u tijeku. Ono obuhvaća samo slučajeve kada je ovršenik umro prije pokretanja postupka, i to pod uvjetom da u trenutku pokretanja nije doneseno pravomoćno rješenje o nasljeđivanju. Činjenica smrti koja je vezana za tijek postupka, odnosno trenutak podnošenja prijedloga za ovrhu, ne bi trebala predstavljati kriterij prema kojem se u ovršnom postupku dokazuje legitimitet stranaka. Ako iz navedenih pretpostavki zaključimo suprotno, proizlazi da sud može odrediti ovrhu protiv nasljednika preminulog ovršenika bez obzira na to postoji li pravomoćno rješenje o nasljeđivanju ili ne kada je ovršenik umro nakon pokretanja postupka. *Argumentum a contrario* u svojem širem smislu usklađen je i podržava ranije navedeni zaključak jer proizlazi da je za prekid i nastavak ovršnog postupka potrebno samo utvrditi činjenicu smrti. Iz shvaćanja i zaključka ne proizlazi na koji način i kako utvrditi tu činjenicu, ali je sasvim jasno da za utvrđivanje te činjenice nije potrebno pravomoćno rješenje o nasljeđivanju. Kada govorimo isključivo i samo o činjenici smrti, zaključak i shvaćanje mogu se prihvatiti jer činjenica smrti može biti utvrđena na temelju podataka iz

²² <https://www.vsrh.hr/pravna-shvacanja-gradjanski-odjel.aspx> (19. siječnja 2024.).

smrtovnice ili izvotka iz matice umrlih. U ovršnom postupku potrebno je i utvrditi je li tražbina koja se prisilno ostvaruje dug koji je zajedno sa stjecanjem nasljednog prava prešao na ovršenikova nasljednika. Ovo neće predstavljati problem ako ostavitelja nasljeđuje samo jedna osoba, jer se u tom slučaju do stupnja vjerojatnosti može zaključiti da je ta osoba nasljednik, osim ako se u ostavinskom postupku ne utvrdi da se nasljednik odrekao nasljedstva ili da je nedostojan naslijediti. Odricanje ili nedostojnost sprječavaju stjecanje nasljednog prava – dok odricanje djeluje retroaktivno, za nedostojnog se nasljednika smatra da je umro prije ostavitelja.

Problemi mogu nastati ako je ovrha određena npr. na nekretnini, a ovršenik umre tijekom ovršnog postupka, prije donošenja rješenja o dosudi nekretnine. Rješenje o dosudi nekretnine donosi se u posljednjem stadiju ovršnog postupka, kada je završena javna dražba i kada sud utvrđuje tko je stekao pravo vlasništva prodane nekretnine. U tom rješenju sud određuje upis prava vlasništva u zemljišnu knjigu u korist kupca. Ovršni bi sud primjenom odredaba ZPP-a, u skladu s pravnim shvaćanjem i ranije navedenim zaključkom VSRH, trebao prekinuti postupak ako je ovršenik umro nakon podnošenja prijedloga za ovrhu i nastaviti postupak te ovrhu odrediti protiv nasljednika iako nije doneseno pravomoćno rješenje o nasljeđivanju.

Ako uzmemo u obzir odredbe iz čl. 119., 120. i 128. ZV-a te činjenicu da se pravo vlasništva nekretnine stječe zbog smrti vlasnika, pravni temelj za stjecanje zbog smrti vlasnika jest nasljeđivanje. Dokaz o stjecanju prava vlasništva nasljeđivanjem jest pravomoćno rješenje o nasljeđivanju. S obzirom na to da je nekretnina objekt prava vlasništva, ono se prema općem pravilu koje je sadržano u odredbi iz čl. 120. st. 1. ZV-a stječe uknjižbom u zemljišnu knjigu. Isprava na temelju koje će se dopustiti uknjižba tako stečenog prava vlasništva u zemljišnu knjigu jest isključivo pravomoćno rješenje o nasljeđivanju. Stjecanje prava vlasništva nasljeđivanjem nekretnine i opće pravilo prema kojem se za stjecanje vlasništva nekretnine traži upis u zemljišnu knjigu može izazvati određene nedoumice. Prema odredbi iz čl. 128. st. 1. ZV-a vlasništvo naslijeđenih stvari stječe se otvaranjem nasljedstva, uz daljnji uvjet da zakonom nije drugačije određeno. Takva odredba dopušta tumačenje da se zakonom može odrediti drugačiji način stjecanja prava vlasništva kada je nasljeđivanje pravni temelj stjecanja. Smatram da se odnosi na slučajeve u kojima je za stjecanje prava vlasništva potreban upis u neki javni upisnik, pa tako i u zemljišnu knjigu, dakle kada nije dovoljna samo predaja u posjed. S obzirom na opće pravilo iz čl. 120. st. 1. ZV-a i uvjetnu odredbu iz čl. 128. st. 1. ZV-a to bi se moglo odnositi i na stjecanje prava vlasništva nekretnine kada je nasljeđivanje pravni temelj stjecanja. U trenutku otvaranja nasljedstva ne zna se tko je nasljednik i koji će dio imovine naslijediti, utvrđenja iz rješenja o nasljeđivanju djeluju retroaktivno, pa tako i pravo vlasništva nekretnine. Smatra se da je nasljednik stekao pravo vlasništva u trenutku ostaviteljeve smrti, a rješenjem se to samo deklarira. U trenutku ostaviteljeve smrti fiktivno dolazi do stjecanja prava vlasništva kako bi se osigurao kontinuitet, iako to još nije utvrđeno. Vidljivo je da se u pravni promet unosi određeni stupanj nesigurnosti i neizvjesnosti jer se ne primjenjuje opće pravilo prema kojem se vlasništvo nekretnine

stječe uknjižbom, a unosi se pravna kategorija izvanknjižnog vlasništva kada je nasljeđivanje pravni temelj stjecanja.

S obzirom na to da je ovršenik morao biti upisan u zemljišnu knjigu kao vlasnik nekretnine koja je predmet ovršnog postupka, takva nekretnina ulazi u ostavinsku masu i raspoređuje se nasljednicima bez obzira na zabilježbu pokretanja ovrhe (v. čl. 84. OZ-a). Ovrhu je potrebno zabilježiti u zemljišnoj knjizi kako bi ovrhovoditelj stekao pravo namirenja ako se promijeni vlasnik nekretnine. U tom slučaju zemljišnoknjižni sud može dopustiti upis prava vlasništva u korist nasljednika iako je upisana zabilježba ovrhe i ovršivosti tražbine jer se ne radi o raspolaganju ovršenika, već o stjecanju prava vlasništva na temelju odluke suda.

Ako se prihvate shvaćanje i zaključak VSRH, ovršni postupak koji je u tijeku morao bi se nastaviti prije nego što je doneseno pravomoćno rješenje o nasljeđivanju, što bi u praksi moglo izazvati probleme oko zakonitosti odluka koje sud donosi u ovršnom postupku, kao i teškoće u vidu ograničavanja prava vlasništva, bilo kupcima koji su stekli pravo vlasništva na temelju rješenja o dosudi bilo nasljednicima koji su to pravo stekli nasljeđivanjem.

Nije sasvim jasno zašto je važno postojanje pravomoćnog rješenja o nasljeđivanju ako je ovršenik umro prije pokretanja postupka, odnosno podnošenja prijedloga za ovrhu, a ne i ako je umro tijekom postupka. Postojanje aktivne legitimacije za pokretanje sudskog postupka trebalo bi biti jednako važno u trenutku pokretanja postupka kao i u trenutku donošenja rješenja na temelju kojeg se prekinuti postupak nastavlja. U protivnom bi tužbu ili prijedlog za ovrhu trebalo odbaciti s obzirom na to da se postupak ne može voditi kada tužitelj nije živ niti bi se postupak mogao nastaviti dok pravomoćnim rješenjem nije utvrđeno tko su nasljednici. Aktivna ili pasivna legitimacija za sudjelovanje u postupku mora postojati do pravomoćnog okončanja postupka, pa s obzirom na to da se prije pokretanja postupka mora dokazati postojanje legitimacije, ono bi se trebalo dokazivati i tijekom postupka, kada nastupe okolnosti zbog kojih jedna od stranaka više nema položaj stranke, odnosno kada zbog smrti prestane postojati legitimacija za vođenje postupka ili sudjelovanje u postupku.

Rješenje o nasljeđivanju uvijek bi trebalo biti tzv. dopunska ovršna isprava, kad osoba koja je u njoj označena kao vjerovnik ili dužnik umre, jer se jedino na temelju toga rješenja mogu utvrditi sve bitne činjenice koje su vezane za nastavak pravne osobnosti umrle fizičke osobe, odnosno prijelaz prava i obveza, bez obzira na to je li ovršenik umro prije ili nakon pokretanja ovršnog ili nekog drugog postupka. Ovo se ne odnosi na slučajeve u kojima je do prijenosa prava ili obveza došlo na nekom drugom pravnom temelju, različitom od nasljeđivanja, prije smrti fizičke osobe. Jedino se na temelju rješenja o nasljeđivanju sa sigurnošću može utvrditi tko je zbog smrti fizičke osobe stekao nasljedno pravo i koji je sadržaj toga prava, odnosno koja su prava stekle druge osobe.

5. ZAKLJUČAK

Selektivnom analizom sudske prakse utvrđeno je da županijski sudovi postupaju u skladu sa zaključkom i pravnim shvaćanjem VSRH, što je i njihova zakonska obveza, te smatraju kako nije potrebno pravomoćno rješenje o nasljeđivanju da bi se prekinuti postupak nastavio. Uočeno je ipak da se, kada je doneseno pravomoćno rješenje o nasljeđivanju, odlučne činjenice koje se tiču smrti stranke, imovine, dugova i nasljednika utvrđuju uvidom u ostavinske predmete i pravomoćno rješenje, što je pozitivno. Jednako tako, razlikuju se postupovni i materijalni položaj nasljednika. Smatraju da svaki zakonski nasljednik ima postupovnu legitimaciju za vođenje postupka, bez obzira na to hoće li on pravomoćnim rješenjem o nasljeđivanju biti utvrđen kao nasljednik, a da pritom ne uzimaju u obzir pravo na odreknuće, nedostojnost ili prihvrat kao konstitutivni element nasljeđivanja. Uzima se u obzir opće pravilo koje propisuje da se nasljedno pravo stječe zbog smrti i u trenutku smrti fizičke osobe. Takav stav može biti opravdan razlozima ekonomičnosti postupka, ali se sudski postupci izlažu riziku netočno i nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja u slučaju da se nasljednik odrekne nasljednog prava, postane nedostojan ili ne naslijedi dugove. U cijelosti se zanemaruje svrha i cilj ostavinskog postupka, zbog čega u prvome redu izostaje povezanost pravila ZPP-a i ZN-a. Nije sasvim jasno na koji se način utvrđuje legitimacija nasljednika da kao stranke stupe u već pokrenute postupke svojih prednika niti na koji se način utvrđuje sastav ostavine, tko je od više nasljednika preuzeo odgovornost za dugove ili naslijedio imovinu koja je opterećena dugom. Odgovornost za dugove opravdava se činjenicom solidarne odgovornosti za ostaviteljeve dugove iako je odgovornost sunasljednika ograničena visinom vrijednosti naslijeđene imovine. Uočeno je da se taj prigovor ne prihvaća u stadiju postupka u kojem se donose rješenja o prekidu i nastavljanju postupka. Sudovi smatraju da se on može isticati u daljnjem tijeku postupka, što može biti otegotno za osobe koje nisu nasljednici, kao i za same nasljednike. Mogu se pojaviti dodatni troškovi, a sam će postupak trajati dulje. Radi pravne sigurnosti bilo bi korisnije da postoji pravomoćno rješenje o nasljeđivanju kao dokaz i osnova za legitimaciju nasljednika u pravnom prometu.

THE DECISION ON INHERITANCE - EVIDENCE FOR STAY AND TAKEOVER OF PROCEEDINGS

The stay of civil and enforcement proceedings due to the death of a party results in a change in the identification for conducting and continuing the proceedings. Such a change in plaintiff or defendant occurs when the subject of the procedure involves transferable rights or obligations. In these cases, it is necessary to demonstrate that the legal conditions for the stay of the proceedings have been met. The formal legal way to prove these facts is through a final decision on inheritance, which is made in the non-litigation probate procedure. Based on this decision, it is determined who, due to the death of a party, acquired the right to inherit, what is included in their inheritance, and what rights other persons have acquired. In the enforcement procedure, this method of determining these facts is important due to the principle of strict formal legality, as the execution can only be ordered in favor of the person, or in relation to the person, who is specified in the enforcement title document as the execution creditor or debtor.

Keywords: execution, stay of the proceedings, decision on inheritance, principle of formal legality

Marijan Šakota, Senior Judicial Advisor at the Municipal Court in Osijek